

De lotgevallen van een Oostendse "refugee" in Groot-Brittannië tijdens W.O.I

door Roger Jansoone

2.3. Scotland, the brave !

Intussen is het op die gigantische scheepswerven niet allemaal koek en ei. De werkdruk is enorm (want de Britse vloot begint zware slagen te incasseren en er is dus een toenemende behoefte aan vervangingsnieuwbouw) maar daarentegen komt de Britse schatkist zwaar onder druk te staan als gevolg van de buitensporige oorlogsuitgaven. Of met andere woorden: er moet bezuinigd worden, terwijl anderzijds de productie moet opgedreven worden ! Concreet betekent dit dat er sociale conflicten in de lucht hangen, want de Britse vakbonden ("trade unions") zijn uitstekend georganiseerd en laten zich, ook in oorlogstijd, niet in de hoek drummen.

Vandaar dan ook dat, in een eerste fase, de directie van de scheepswerf enige bezuiniging ten laste van de "refugees" (tenslotte zijn het "foreigners" en bovendien niet aangesloten bij een vakbond) zoekt. Maar met de Belgen gaat dit minder vlot dan verwacht werd. Op vrijdag 5 november gaan de Belgische "rivetters" in werkstaking "voor het aftrekken van hulder loon". Tot dusver verdienen zij telkens 20 shillings voor het inslaan van 100 klinknagels van 6/8 inch (zij krijgen immers geen uurloon maar worden betaald volgens prestatie). Met ingang van 5 november 1915 wordt die geldelijke beloning teruggebracht naar 12 shillings voor hetzelfde werk. De Belgen nemen dat niet en gaan onmiddellijk in werkstaking. Bovendien dienen zij klacht in bij de arbeidsrechtbank (waarschijnlijk op aanstoken en met behulp van de Britse "trade unions" die ook wel beseffen dat de Britse arbeiders zelf de volgende aan de beurt zijn).

Van die onverwachte en mondige reactie is de directie zodanig geschrokken dat er vlug wordt ingebonden : "De Directeur van de fabriek liet ons bij hem roepen en hij zeide dat men beter niet zoude gaan naar het tribunaal, dat hij de achterstel ging bijleggen en dat wij weder aan het werk zoude gaan en dat hij zijn best ging doen voor ons vroegere prijs weder te bekomen".

Deze snelle toegeving van de directie hoeft niemand te verbazen want "de compagnie wist wel dat zij zoude verloren hebben want het werkvolk heeft hier in Scotland zooveel recht of de bazen en erbij 't is hier eendracht onder het Scotsvolk".

En Joseph geeft hierbij een voorbeeld: Op de "yard" waren er twee "scheepstimmermans" die werden ontslagen "voor wat te lui te zijn". Bovendien kregen zij een correctionele straf opgelegd van 4 dagen gevangenis en 2 pond boete, dit op grond van de Britse oorlogswetgeving die voorziet in een verplicht minimum van 54 werkuren per week. De vakbond van de scheepsbouwarbeiders van de Clyde (met 57.000 aangesloten leden) schreef hierop een brief naar de Britse regering in Londen, waarbij gedreigd werd met een algemene staking indien de twee mannen niet onmiddellijk werden vrijgelaten, incl. een kwijtschelding van de boete. Dit had dadelijk het gewenste effect : "In 7 uren hadden zij antwoord dat de 2 mannen op vrije voeten mochten staan. Zoo dat is wat anders of bij ons in Belgiëland. Als het wil is de werkman zelve meester".

Daarenboven is het werk op de scheepswerf zeer gevaarlijk. Op maandag 15 november beleeft Joseph een slechte dag : "ik heb dan gevallen van het schip waarop ik werkte, ik konde steenedood gevallen hebben had ik de kloekmoedigheid niet gehad van op zijde te springen en daarmee was het niet erger". Hij komt er van af met wat schrammen, kneuzingen, een verstuikte hand en een opgezwollen knie. Hij ligt twee dagen te bed en wanneer de derde dag de dokter hem komt onderzoeken "teekende hij een bon voor 3 weken thuis te blijven".

Vervolgens maakt hij kennis met een andere Britse sociale verworvenheid (toen eveneens nog onbekend in België), met name de arbeidsongevallenverzekering, en bovendien dan nog met bekwame spoed, want reeds op 1 december, dus nauwelijks twee weken na het ongeval, krijgt hij vanwege de verzekering een uitkering ten bedrage van 2 pond, 6 shillings en 7 pence, weliswaar geen fenomenaal bedrag maar voor die tijd toch het vermelden waard !

Intussen is Joseph stilaan aan de beterhand en gaat hij op wandel in de stad ("Bij de dagen als ik beter was heb ik gansch Glasgow rond gewandeld, wat een vuile stad is dat !"). Tijdens die gedwongen rustperiode heeft hij ook wat meer tijd om te denken aan vrouw en kinderen : "Het is triestig voor mij dat ik van niets weet of hoor van mijne vrouw en kinderen en mijn moeder. Ik heb al overal geschrijven, in de gazetten laten aankondigen. Ik heb al geschreven naar het groote committee van Londen, naar den Haag, Rosendaale, Holland". Maar het is allemaal vruchteloos.

Er is inderdaad in het schriftje van Joseph Noote een ingekleefd krantenknipsel bewaard gebleven, waarop een advertentie is afgedrukt in volgende bewoordingen : " DERAEDT, Angela, en kinderen, wordt door haren echtgenoot opgezocht, Joseph Noote, uit Oostende, Weezenhuisstraat 17, thans : 6, Broomloan Road, Govan, Glasgow (Scotland)" . Het is verder niet duidelijk in welke Vlaamse krant deze advertentie is gepubliceerd, noch door welke internationale bemiddeling dit in bezet België is kunnen gebeuren (misschien via het Internationale Rode Kruis ? of via het neutrale Nederland ?).

Op woensdag 15 december hervat hij het werk op de scheepswerf, doch op maandag 20 december "mogte ik haast weder naar huis gaan, mijne maat (eene Antwerpenaar, eene halve wildeman) gaf mij eene slag van zijn hamer die uitgleiste juist op mijne mond, 4 tanden stonden los en mijne lippen waren zoo dik opgezwollen dat ik schier in geene 8 dagen heb konde eten gelijk het moest zijn". Het schijnt hier om een dispuut te gaan omtrent de verloning in ploegverband, een nieuwe manier om de productie op te drijven maar blijkbaar een bron van ruzie en ontevredenheid onder de arbeiders. Joseph geeft hierover in zijn dagboek een zeer gedetailleerde en technische uitleg, doch het lijkt in historisch opzicht niet relevant te zijn om dit hier over te nemen. Voor hem persoonlijk is die kwestie uiteraard wel belangrijk, want uiteindelijk levert heel die betwisting hem een bonus op van 26 shillings "waarvan ik geene hoop erop en hadde".

Intussen is de jaarlijkse Christmas-periode weer aangebroken. De Belgen stellen vast dat de Schotten daar niet zo hoog mee oplopen als de Engelsen. Anderzijds zijn zij uitbundige feestvierders bij het Nieuwe Jaar, en dit in tegenstelling tot de meer bezadigde Engelsen. In ieder geval betekent deze eindejaarsperiode dat de Belgen over vier dagen "holiday" kunnen beschikken. Na al de lichamelijke perikelen van de voorbije weken en dagen is dit voor Joseph een welgekomen gelegenheid om even weer op verhaal te komen (" 4 dagen holidays zij kwamen mij wel te passen").

Aldus eindigt voor ons groepje Oostendenaars in Glasgow het tweede oorlogsjaar in een mineurstemming, ver in het hoge noorden, in een vuile en gore stad, in een ruw en gevaarlijk werkmidden, en bovenal zonder enig nieuws van het thuisfront. En intussen gaat de oorlog bestendig verder, zonder enig vooruitzicht op een spoedige vredesregeling. Deze tweede Kerstmis in oorlogstijd, normaliter het feest van de vrede, laat bij allen een wrange nasmaak.

't Jaar 1916 : "the army cares for you"

Het oorlogsdagboek van Joseph Noote is opvallend kort en bondig wat betreft het jaar 1916. Het leven en het werk op de scheepswerf slepen zich voort in grijze eentonigheid. De stad zelf is al even grauw en grijs. Glasgow behoort tot de meest bedrijvige maar tevens tot de meest grauwe,

monotone en uniforme industriesteden van Groot-Brittannië. Na het riant verblijf in het idyllische Devon is dit wel een totaal andere omgeving !

Het nieuws van het front is al evenmin erg opbeurend.. Het jaar 1916 is een jaar van grote en mensenverslindende offensieven die niets opleveren. De Duitsers pogen het Franse leger in een uitputtingsslag te verslaan bij Verdun, maar daardoor worden de Britten en de Russen ertoe gedwongen grote aanvallen te ondernemen om de druk op Frankrijk enigszins weg te nemen. Rusland weet heel eventjes het Oostenrijks-Hongaars leger gevaarlijk in het nauw te drijven, maar moet dan de nieuwe bondgenoot Roemenië ijlings ter hulp snellen wanneer deze door het Duitse Donau-leger wordt aangevallen en overrompeld. In maritiem opzicht is 1916 vooral bekend omwille van de onbesliste Slag bij Jutland op 31 mei, een moorddadig treffen tussen de Britse "Home Fleet" en de Duitse "Hochseeflotte". De Britten verliezen hierbij niet minder dan drie slagschepen, drie kruisers en acht destroyers, ten koste van één Duits slagschip, vier kruisers en vijf destroyers.

Die Slag bij Jutland is van groot belang voor de Britse scheepswerven. Niet alleen moet in ijtempo het nodige gedaan worden voor vervangingsnieuwbouw, maar ook moet het concept van het scheepstype totaal veranderd worden. Tijdens de zeeslag is immers gebleken dat door het ondoeltreffend concept van de bestaande schepen een aantal verwoestende interne explosies zijn veroorzaakt die hadden kunnen vermeden worden. Al met al betekent dit dat de werkdruk en het arbeidstempo op de werven verder opgedreven worden, des te meer daar de Duitse duikbootoorlog grote bressen slaat in de transportcapaciteit van de Britse koopvaardijvloot.

Op 25 mei 1916 wordt in Groot-Brittannië de "Military Service Act" uitgevaardigd. Alle mannen tussen 18 en 41 komen in aanmerking voor de militaire dienst, en zij die, voorheen werden afgekeurd om welke reden dan ook, moeten opnieuw medisch onderzocht worden. Ofschoon dit bedoeld is voor de Britse mannen, heeft dit toch tot gevolg dat op 29 mei alle vluchtelingen die in het Verenigd Koninkrijk verblijven, zich bij de Britse overheid moeten aanmelden voor het uitreiken van een identiteitskaart; En aldus geschiedt het ook in Glasgow: "moesten alle Belgen een paspoort van Glasgow hebben en eene Identity Book waarvoor men 1 schelling moeste geven en dat ieder Belg moest 4 portretten hebben".

Vervolgens vermeldt Joseph in zijn dagboek: "in Juli was er spraak dat al de Belgen van 18 – 40 jaar gingen opgeroepen worden voor soldaat". En verder schrijft hij dat hij op 30 augustus "een bulletijn moet invullen van de Direction du Recrutement en moet laten aftekenen bij de police". Heel wat Belgen krijgen ook hun "conseul brief" (een oproeping voor het "conseul", d.i. de medische keuringcommissie) en daarna gaat het allemaal heel vlug : "zoo gauw het conseul gepasseerd, rechtuit weg naar Londen, gij krijgt de tijd niet van naar uwe vrienden of kennissen een goede avond te zeggen".

Aldus ziet Joseph op 9 november zijn vriend August Demeyer heengaan samen met nog twee andere Oostendenaars. Zij worden op luidruchtige wijze door de voltallige Oostendse kolonie van Glasgow uitgeleide gedaan, na bezoek aan een hele reeks "pubs". Na de sluitingstijd van de "pubs" zijn zij allen "langs de straten al zingende naar de station opgetrokken waar wij moesten afscheid nemen van ons vrienden, wij zongen al te zamen de Vlaamsche Leeuw en dan de Brabanconne".

Zelf lijkt hij al evenmin aan de militaire dienst te zullen ontsnappen. Bij zijn thuiskomst van het werk op 12 december vindt hij een brief waarin zijn militair immatriculatienummer wordt medegedeeld, namelijk nr 00.3529, hetgeen betekent dat hij reeds onmiddellijk in militaire dienst staat, met uitstel evenwel van drie maanden.

Met het vooruitzicht van een spoedige inlijving in het leger wordt Nieuwjaar 1917 gevierd alsof het de laatste keer zou zijn, ofschoon toch gehoopt wordt "met het jaar 1918 in ons bemind Belgeland beter te mogen vieren dan in Scotland". Er valt trouwens ook in materieel opzicht steeds minder te vieren, want het voedseltekort begint overal in Groot-Brittannië nogal nijpend te worden. Zelfs de aardappelen worden gerantsoeneerd en "van 1 februari kunt men maar moeilijk pataten meer krijgen, zij kosten 2 schelling per stone of 3 kilo en het zal komen dat er geene pataten meer te krijgen zijn, zegde men".

Kort daarop is dit inderdaad ook zo. Op woensdag 7 maart is het "de 1ste maal dat men geene pataten meer konde krijgen in Glasgow, men moet ons content stellen met brood en vleesch, nu wij mogen content zijn dat wij dat van eten hebben". Intussen is Joseph blijkbaar nog steeds niet volledig hersteld van het arbeidsongeval, want op 10 maart noteert hij "Ik had gemeent van mijn verjaardag goed te vieren omdat het juist op eene zaterdag kwam, maar 't sloeg tegen, ik was verplicht in mijne bedde te kruipen van de pijn in mijne rug en in mijne hoofd, mijne 39ste jaardag was zoo reeds uitgevierd". Op 30 maart verergert zijn toestand en krijgt hij hoge koorts ("zoo bezweet dat men mijne baai konde uitwringen van 't zweet, ik heb er 3 weken mede thuis gezeten").

Merkwaardig detail : op 24 februari stort hij 5 pond voor de "War loan" (Britse oorlogslening) "waarvoor wij alle week 2 schellingen moeten laten staan en ik zal het terug krijgen als de oorlog zal gedaan zijn met ofwel een per cent of 5 ten honderd".

Intussen breekt de Paasperiode aan en meteen ook de lente. Joseph voelt zich opnieuw werkbekwaam en gaat terug aan de slag op de scheepswerf. Maar het noodlot blijft hem achtervolgen. Op 21 mei is hij aan het werk op het dek van een in aanbouw zijnd schip en glijdt hij plots uit en valt "met mijne scheenbeen op eene ijzeren bare". Hierdoor is hij opnieuw enkele dagen werkonbekwaam.

Van werkonbekwaamheid gaat het vervolgens naar werkstaking. De sociale verhoudingen op de scheepswerven zijn gaandeweg verslechterd omdat de directie steeds hogere prestaties eist bij een gelijkblijvend of soms zelfs verminderd loon. De directie (en allicht ook het Britse oorlogskabinet) rekent blijkbaar op de vaderlandsliefde van de Britten in de zeer moeilijke periode die Groot-Brittannië en de geallieerden in 1917 doormaken. In Rusland is immers in maart een revolutie uitgebroken, waardoor steeds meer Duitse troepen kunnen vrijgemaakt worden voor het westelijk front.

Aan dat front ontstaat munitie in het Franse leger, zodat de Britten aan het westelijk front gedurende enkele weken vrijwel alleen komen te staan. Het Italiaans leger is bijna totaal verslagen. Enig lichtpunt : de USA-regering verklaart op 6 april 1917 de oorlog aan Duitsland, doch het duurt nog enkele maanden vooraleer een Amerikaanse troepenmacht van enige omvang op het Europees strijdtoneel kan ontplooid worden. Voorts begint de onbepaalde Duitse duikbootoorlog voor Groot-Brittannië, en meer bepaald voor de bevoorrading van het land, een cruciaal en beangstigend probleem te worden.

Het is dan ook begrijpelijk dat de Britse regering – met de rug tegen de muur – in dergelijke omstandigheden niet veel oren heeft naar sociale eisen en verzuchtingen. Maar zo hebben de machtige Britse vakbonden van de scheepsbouwsector het niet begrepen. Zij kennen de Britse patroons en zij vrezen dat van de gelegenheid gebruik wordt gemaakt om de sociale klok weer achteruit te draaien. Ook begint het - spijs de censuur – tot de gewone man door te dringen dat de belabberde toestand van 's lands schatkist deels te wijten is aan "mismanagement" en verkeerde of

ondoordachte beslissingen met desastreuze financiële gevolgen (naast uiteraard het enorm verlies aan mensenlevens en een toenemend aantal oorlogsverminkten en zwaargewonden), en hij wenst daarvoor niet langer op te draaien. In de "pubs" wordt er hierover tussen pot en pint fel gediscuteerd, met als resultaat dat er op 26 juni een algemene staking uitbarst op al de "yards".

Om de staking te breken, reageren de werkgevers hierop met een "lock out" op 12 juli, en zij houden dit vol tot 24 juli. De Belgen worden buiten dit sociaal conflict gehouden : zij krijgen te horen dat zij "met verlof zonder loon" zijn, maar anderzijds krijgen zij een soort van "huisarrest", in die zin dat zij Glasgow niet mogen verlaten, ook al hebben zij na die lange en ijzige winter nu wel eens zin om in de omgeving wat te genieten van de zomerse dagen. Bij de Belgen valt dit vanzelfsprekend niet in goede aarde en zij beginnen de Britse overheid met een scheef oog aan te kijken ("De Belgen worden hier in Glasgow slechter aanzien of een Duitschman").

Gepaaid door vage beloften gaan de arbeiders op 25 juli weer aan het werk, doch wanneer blijkt dat er van die beloften niets in huis komt, gaan zij van 7 tot 14 september andermaal in staking, met ditmaal zelfs een eis tot loonsverhoging. Die laatste stakingsperikelen maakt Joseph niet mee omdat hij op 6 september opnieuw uit de circulatie is wegens een werkongeval waarbij een duim en vinger worden verpletterd. Waarschijnlijk als gevolg van dit ongeval worden er daarna tijdens de resterende maanden van 1917 geen aantekeningen meer gemaakt in zijn oorlogsdagboek.

Voor de historicus is het relaas van deze algemene werkstaking uiteraard zeer belangrijk. Berichtgeving hierover werd gecensureerd en de oorlogspropaganda gaf van de vastberadenheid en de eensgezindheid van het Britse volk niet altijd een beeld dat met de werkelijkheid strookte.

Overigens ontstond in alle landen oorlogsmoeheid.

(wordt vervolgd)

DE LOTGEVALLEN VAN NOG ENKELE "REFUGEES"

Verwijzend naar De Plate, maart 2008, blz. 77: "Oostendse 'refugee' tijdens W.O. I" ontvingen wij van mevr. Victoire **Hermans-Ponjaert**, een Plate-lid, volgende aanvulling.

Bovenvermeld artikel eindigt met "Over de inwijking en inburgering in Schotland was tot dusver weinig of niets bekend".

Ik kan de lezers daarop mededelen dat ook mijn grootouders met hun zes kinderen in 1914 (?) in Glasgow terecht kwamen

Deze familie was samengesteld uit: Frans Lauwereins 1878-1954, Valerie Bauts 1878-1926, Frans Lauwereins 1898-1970, Pierre Lauwereins 1900-1974, Esther Lauwereins 1901-1934, Victoire Lauwereins 1905-1983, Valerie Lauwereins 1907-1967 en Marie-Louise Lauwereins 1909-1994.

Veel bijzonderheden heb ik niet, enkel wat mijn moeder mij daarover verteld heeft en zij was toen nog maar 9 jaar.

Mijn grootvader was visser maar op het ogenblik dat de oorlog uitbrak werkonbekwaam tengevolge van een open beenwonde. Zoals de meeste Oostendse vissers, trok hij met een boot naar Engeland, vergezeld van vrouw en kinderen.